

De Jeugdijaren

Bart van Steenberg

Matthias Withoos, Gezicht op Amersfoort (detail)

www.vanvitelli.nl

Wanneer Caspar van Wittel precies geboren is weten we niet. Op zijn grafsteen uit 1736 staat dat de wat vage aanduiding, dat hij op 83-jarige leeftijd is overleden. Zijn geboorte moet dus in 1652 of 1653 hebben plaats gevonden.

De Jeugdijaren, Amersfoort was nooit uit het hart

Wanneer Caspar van Wittel precies geboren is weten we niet. Op zijn grafsteen uit 1736 staat dat de wat vage aanduiding, dat hij op 83-jarige leeftijd is overleden. Zijn geboorte moet dus in 1652 of 1653 hebben plaats gevonden.

Ook over zijn precieze naam bestaat onduidelijkheid. Zijn vader heette Adryaen Jasperz. van Wietel en zijn enige zoon kreeg waarschijnlijk de naam Jasper en dat is pas later Caspar en in Italië zelfs Gaspare geworden. In haar boek 'Ander Licht' van Rosita Steenbeek, waarin onze schilder in zijn Amersfoortse jaren wordt geportretteerd, wordt hij consequent Jasper genoemd. Ook de familienaam heeft veranderingen ondergaan. Van Wietel werd van Wittel en in Italië is hij bekend geworden als Vanvitelli, hoewel Caspar die naam zelf niet gebruikt heeft. Wij houden het op Caspar van Wittel mede omdat die naam in de (Nederlandse) literatuur over hem het meest gebruikt wordt.

Wel weten we, dankzij het voortreffelijke speurwerk van mevrouw Heijenga-Klomp heel nauwkeurig wáár hij geboren is, namelijk aan de zuidoostzijde van de Utrechtsestraat, vlakbij de Utrechtsepoort, waar zijn ouders in 1652 een huis hadden gekocht met een tuin die grensde aan de stadsmuur.

Vader Adryaen was wagenmaker of radermaker, die kruiwagens leverde voor het stadsbestuur, maar ook wagens voor personenvervoer gemaakt moet hebben. De familie was katholiek en hoewel de katholieken in de (protestantse) Republiek van de 17e eeuw gedoogd werden, bleven ze toch een beetje tweederangs burgers.

Typerend voor die 'gedoogpolitiek was dat vader Adryaen ondanks deze "handicap" de eed op het "borgerschap" van Amersfoort heeft mogen afleggen en dat kleine Caspar vermoedelijk enige jaren de Latijnse school heeft bezocht. Zijn ouders moeten in ieder geval voor goed onderwijs gezorgd hebben, gezien het feit dat hij zich later moeiteloos heeft weten te bewegen in hoge Italiaanse kringen.

Rond zijn elfde werd Caspar leerling schilder bij de portretschilder Thomas van Veenendaell. Dat betekende overigens niet veel meer dan kwasten schoonmaken en het atelier opruimen.

Serieuzer werd het toen hij rond zijn zestiende leerling werd van Matthias Withoos, door Henk van Os de Rembrandt van Amersfoort genoemd.

Dat is wellicht wat veel eer, maar belangrijk voor ons is dat Withoos vooral bekend geworden is om één schilderij: Gezicht op Amersfoort.

Matthias Withoos, Gezicht op Amersfoort

Dit reusachtige werk van negen vierkante meter is zeker niet door Withoos in zijn eentje geschilderd en het is dan ook zeer waarschijnlijk dat Caspar er aan meegewerkt heeft.

Daarnaast heeft Caspar vermoedelijk kennis genomen van de stadsgezichten van Saenredam en ook is het goed mogelijk dat hij Vermeer bezocht heeft en diens “Gezicht op Delft” gezien heeft. Zeker is in ieder geval dat tijdens zijn leertijd in Amersfoort de basis gelegd is voor zijn latere succes als schilder van stadsgezichten in Italië.

Johannes Vermeer – Gezicht op Delft

3

In het rampjaar 1672 vluchtte Withoos met zijn gezin en leerling Caspar naar Hoorn. Amersfoort was toen enige tijd door Franse soldaten bezet en vader Matthias was vooral bang voor het lot van zijn dochters “op welke delikate gerechten de Fransche sprinkhanen gaarn middag- en avondmalen”. De familie Withoos is in Hoorn gebleven, maar Caspar keerde al snel terug naar Amersfoort. De Fransen waren weliswaar vertrokken, maar ze lieten de stad leeggeroofd en berooid achter. Het was Caspar dan ook al snel duidelijk dat daar voor hem geen emplot was als schilder.

Het was in die tijd niet ongebruikelijk om als afsluiting van de schildersopleiding naar Italië te trekken om daar nieuwe inspiratie op te doen. Matthias Withoos was daar

ook al geweest en toen bovendien zijn vriend Jacob van Staverden bereid bleek hem te vergezellen, was de beslissing snel genomen: Op naar Italië.

Dat kon per schip, maar de twee vrienden gingen grotendeels te voet over land via Frankrijk. Overnachten in herbergen was er niet bij; dat werd dus het open veld of als ze geluk hadden een hooiberg bij een boer. Dat moet een barre tocht van enkele maanden geweest zijn. Waarschijnlijk hebben ze daar de zomer en herfst van 1674 voor gebruikt, want bekend is dat ze vóór Januari 1675 in Rome aangekomen zijn.

Betekent dit nu dat de volwassen en volleeerde Caspar Amersfoort volledig uit hoofd en hart gebannen had? Niet helemaal.

Om te beginnen heeft hij, al of niet door heimwee gekweld nog een stadsgezicht van Amersfoort getekend op basis van zijn herinneringen (zie hieronder).

Die tekening klopt grotendeels niet, maar op de achtergrond kunnen we wel duidelijk de Onze Lieve Vrouwetoren herkennen, zodat we weten dat het hier om Amersfoort moet gaan.

Verder bleef hij contact onderhouden met Withoos, die hij regelmatig tekeningen van zijn hand stuurde. Vader Withoos was daar zo enthousiast over dat hij hem één van zijn dochters Alida als bruid aanbood. Zo ging dat nog in die tijd. Caspar is daar overigens niet op ingegaan; hij had in deze andere plannen voor zichzelf.

Tenslotte de vraag of Caspar ooit nog in Amersfoort terug is geweest. Het sterke vermoeden bestaat van wel, waarschijnlijk in 1687. In dat jaar heeft hij in tegenstelling tot de jaren ervoor en erna geen enkel schilderij gemaakt en verder weten we dat zijn vriend Jacob van Staverden in die tijd tijdelijk terug was gekeerd naar Amersfoort. Als enig kind is het aannemelijk dat Caspar nog één keer zijn ouders terug wilde zien en, meer prozaïsch, er moest vermoedelijk het één en ander geregeld worden rond het familiebezit en de erfenis.

Caspar van Wittel – Gezicht op Amersfoort?

